

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 17. — Рівне: РДГУ, 2001. — 173 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**

(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**

(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**

(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**

(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**

(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**

(Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**

(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**

(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**

(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**

(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29.06.2001 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 8
гуманітарний університет, 2001

© Рівненський державний

УДК: 370. 013

Т. І. ПОНІМАНСЬКА

ГУМАНІЗМ І ВИХОВАННЯ (ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Гуманістичний підхід у вихованні, який активно впроваджується в практику нашої освіти, як правило, пов'язується з демократизацією і гуманізацією суспільства, що призвело до відмови від мети формування підростаючого покоління як частини державної структури і визначення нових уявлень про людину як неповторну особистість, яку характеризують самостійність мислення, особиста творча активність, високий рівень самосвідомості і моральних почуттів. Людина як творець себе і своїх життєвих обставин – центр і мета системи гуманістичного виховання. Однак зміна цілей виховання і уявлень про суть особистості пов'язана не лише із змінами у нашому суспільстві. Гуманістичний підхід у вихованні має свої методологічні передумови, ігнорування яких і зумовило кризу освіти.

Питання про сучасні пріоритети виховання – проблема світової культури, предмет не лише наукових дискусій, а й діяльності міжнародних організацій. В кінці XIX століття відома американська письменниця Е. Кей пророкувала: "XX століття буде століттям дитини. Воно буде ним у подвійному розумінні: дорослі зрозуміють, нарешті, душу дитини і, окрім того, вони самі будуть, як діти. І лише тоді оновиться суспільний лад" [5,133]. Дійсно, суспільний статус дитинства впродовж цього часу значно зріс, він зафіксований у міжнародних документах і державних законах, що охороняють права дітей, зокрема, у Конвенції про права дитини. Здійснена сила-силенна наукових досліджень щодо природи дитинства: філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних. І водночас – це не лише не удосконалило суспільство, а й не надало дитині реальних прав на вільний розвиток. Проблема формування незалежної, самостійної особистості, здатної до самовизначення і саморозвитку, набуває особливої актуальності при переході цивілізації до нового витка свого еволюційного розвитку, коли вона потребує підготовки такої людини, яка здатна підтримати її функціонування.

Вчені різних галузей сучасної науки пов'язують проблеми духовного прогресу людства з вченням видатного вітчизняного мислителя – академіка В. Вернадського про ноосферу як "мірило уявлень людства про справедливість" [1]. Ноосфера розглядається як вищий рівень розвитку людської цивілізації, для якого характерними є висока культура життя і взаємин всіх людей і держав. Характерними ознаками ноосферної цивілізації є формування глобальної ноосферної свідомості, почуття єдності й цінності всього живого, значення гуманістичних взаємин людей; створення здорового екологічного оточення, зростання добробуту, тісні економічні, політичні, духовні зв'язки між членами світового співтовариства.

Все більш значущими стають нові погляди на світ, розуміння того, що неодмінною умовою виживання людства і його прогресу є зміна пріоритетів у державній політиці та суспільній діяльності, пов'язана із посиленням принципу гуманізму "виховання заради життя", виховання людини з "планетарним мисленням".

Сьогодні навіть масова суспільна думка приходить до основ філософського усвідомлення таких фундаментальних філософських феноменів, як буття, смисл життя та ін. Сучасна цивілізація, досягнувши високого рівня економічного, технічного розвитку, втратила орієнтири, впевненість у собі. Відповідний кризовий стан переживає педагогічна наука, яка продовжує декларувати в якості цілі – прийнятій оптимістично-декларативний штамп "всебічно розвиненої особистості" всупереч соціально-педагогічним реаліям, з одного боку; а з іншого – сучасна педагогічна ідеологія за змістом сповнена іншого роду штампів – критики бездуховності та інших негативних явищ без належного аналізу і висновків щодо того, як їх уникнути чи подолати.

Аналіз поняття "гуманізм" у філософії дозволяє усвідомити різні аспекти даної проблеми. У широкому змісті гуманізм визначається як "історично змінна система поглядів, що визнає цінність людини як особистості, її права на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною формою взаємин між людьми" [9]. Гуманізмом також називають епоху Відродження та різні культурні рухи, ідейні течії, напрями суспільної думки. "Словник з етики" визначає гуманізм як світоглядний принцип, в тому числі і моральний, в основі якого лежить переконання у безмежності можливостей людини та її

здатності до самовдосконалення, вимога свободи і захисту гідності особистості, ідея про право людини на щастя і про те, що задоволення її потреб та інтересів має бути кінцевою метою суспільства”.

“Енциклопедія українознавства” (Львів, 1993) характеризує гуманізм як систему поглядів, яка містить “визнання абсолютної гідності людини, що завжди має бути метою, але ніколи не засобом лише для досягнення якоїсь мети”. Більш сучасне трактування гуманізму знаходимо у “Політичному енциклопедичному словнику” (К., 1997): це “філософський підхід, що в теоретико-світоглядний спосіб поєднує вчення про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства”, а також в особистісному вимірі як система установок індивіда на соціальні об’єкти (людина, спільнота, жива істота)”.

В загальній філософській картині гуманізму в цілому, виділяють такі визначальні чинники, як повага до особистості людини, патріотизм, екологізація суспільної свідомості, духовне вдосконалення людини і суспільства як головний засіб подолання деформацій людської цивілізації, викликаних науково-технічним прогресом. Вже усталеною є традиція ототожнювати поняття “гуманізм” та “гуманність”. Адаже і походження слова “гуманізм” визначають, як правило, від лат. “humanus” – людський, гуманний. Така тенденція є типовою для педагогічних видань, де гуманність, як і гуманізм, позначає: світогляд, рису характеру, якість особистості, принцип виховання, принцип моралі, складову частину, завдання і результат виховання. Поняття “виховання гуманізму” і “виховання гуманності” також часто не розмежовуються. В цілому, гуманізм у більшості випадків відносять до компетенції філософських наук, гуманністю позначають явища психолого-педагогічної реальності.

Порівняльний аналіз семантичного значення цих слів дозволяє виявити, що вони пов’язані з позначенням поглядів, якостей, відношень духовного світу людини (І. Б. Котова, Є. М. Шиянов). Однак гуманність більшою мірою відображає готовність допомагати іншим людям, виявляти повагу, співучасть, без яких неможливе існування людського співтовариства. “Гуманність” є первинною відносно поняття “гуманізм”, хоч останнє уявляється ширшим від першого. Дослідники відзначають практичний “буттєвий” зміст гуманізму, який передбачає створення стосунків і поведінки людей, які відповідають даній системі поглядів.

Глобальність гуманізму як філософської системи поглядів визначається такими аксіологічними ознаками, як: автономність (незалежність від ідеологічних, теологічних та онтологічних посилань); універсальність (можливість застосування до всіх людей і соціальних систем, звісно, у взаємодії з національними цінностями); фундаментальність (співвіднесеність з найбільш фундаментальними явищами соціальної структури); єдність цілей і засобів у гуманістичному світогляді; пріоритет ідеї свободи [6]. Свобода у гуманізмі існує як визначальна цінність: у філософському (свобода волевиявлення, відсутність монополії на істину та ін.), моральному (життєве самовизначення), психолого-педагогічному (самореалізація особистості) аспектах.

Більш конкретне посилання на зв’язок філософської і педагогічної суті “гуманізму” знаходимо у О. С. Газмана: “Філософський термін “гуманізм” ввів у інтелектуальний обіг німецький педагог Ф. Хітхаммер у 1822 р., як похідне від поняття “гуманіст”. Для сучасного гуманізму, вважає автор, суттєве плюралістичне розуміння соціального влаштування життя і людини як “самості”, індивідуальності, яка має право на інтелектуальну та економічну свободу, моральну автономію, соціальну суверенність, звісно, за умови відповідальності за прийняття рішень [2]. Зауважимо: свобода в гуманістичній філософії розглядається не як необхідність, а як відповідальність (соціальна, моральна, особистісна).

На думку О. Газмана, гуманістичний світогляд у практичному житті реалізується на трьох рівнях. Макрорівень передбачає надання державою прав і свобод кожному громадянину, створення економічних і політичних гарантій для всіх (дітей в тому числі). Мезорівень гуманізму виявляється у гуманітарно-орієнтованих оздоровчих, молодіжних, освітніх програмах. Мікрорівень гуманізму характеризує безпосередні взаємини між людьми, засновані на почутті гідності, реалізації особистісного потенціалу з орієнтацією на права і потреби інших людей. Особливо важливим для нас є висновок автора про те, що сфера освіти може реалізувати свою гуманістичну сутність лише при підтримці з боку верхнього і нижчого рівнів. Інакше кажучи, для реалізації ідеї гуманізації освіти необхідні відповідні політичні, економічні,

духовні і власне педагогічні передумови – відповідні взаємини учасників навчально-виховного процесу.

В загальному, гуманізм можна визначити як спосіб світорозуміння, орієнтований на людину, яка розглядається в якості провідної цінності. Багатомірність філософського поняття гуманізму визначається розвитком смислів, що містяться у ньому. Дослідники умовно накреслюють “своєрідний парадигмальний рух суспільства від релігійного до технократичного і від нього до гуманітарного розуміння і втілення ідей гуманізму” [8].

Поняття гуманізму склалося в надрах давньогрецької культури, в якій людина визначена як важлива філософська проблема, оголошена “мірилом усіх речей” (Протагор). Філософію Сократа характеризують як етичну антропологію або моральну філософію, оскільки видатний мислитель поставив важливі питання про совість людини як відповідальність за свої рішення, про особистісні цінності як основу моральності, про необхідність пізнання самого себе. Відповідно вперше була поставлена ідея гуманістичної педагогіки – “вільний розвиток кожного має стати умовою вільного розвитку всіх”. Гуманістичні ідеали античності були відновлені в епоху Відродження – час радикального духовного перевороту, формування антропоцентричних ідей у філософії, культурі, освіті.

Аналізуючи історичні витоки сучасного гуманізму, ми не можемо не згадати про те, що ідеї античної культури і філософії були утверджені в культурі Київської Русі, перш за все, спільністю мотивів космогонічних уявлень східних слов'ян і древніх греків, а також пізніше – у поширеному в Київській Русі погляді на людину як “малий світ”, “мікрокосм”, що відтворює образ природного “макрокосму” [3].

Гуманність виявляється однією із складових міфологічної свідомості давніх слов'ян. Як відзначають історики філософії, їх уявлення про місце людини у космосі “регулювалось не лише відсутністю завершеного протиставлення “духовне-тілесне”, а й відносістю меж між “своїм” і “чужим”. Зокрема, у соціальних взаєминах до “чужого” можна було в разі необхідності виявити жорстокість (наприклад, до ворога в бою), але до полоненого ставитись потрібно було милостиво [8]. Уявлення про людину як центр світобудови, свободу як найвищу цінність людини, єдність людини і природи впродовж віків живили духовні пошуки наших пращурів. Культ Людини і культ Природи – основа української народної філософії, екзистенціальні мотиви якої визначалися типовою для українців ідеєю самоцінності особистості, повагою до індивіда, життєлюбністю.

Окремі філософи стверджують, що відправною точкою європейського гуманізму стали християнські ідеї людини як образу і чада Господа. Як вказує С.Л. Франк, ідея любові до ближнього розвинула сформовані в античній свідомості ідеї імманентної цінності і через те – святості космічно-природного буття людини [10]. На думку інших незважаючи на ідеали богоподібності людини, релігія не забезпечує цінності земного життя людини, яке розглядається як пролог життя вічного. Не вдаючись до порівняльного аналізу цих підходів, відзначимо, що запровадження християнства на Русі сприяло засвоєнню світових ідейних надбань на ґрунті традиційних світоглядних уявлень східних слов'ян і визначило специфіку гуманістичних спрямувань філософського мислення українського народу. В “Повчанні” Володимира Мономаха, “Молінні Данила Заточника” категорії “честі” й “слави” представлені як найвища особистісна оцінка людини, а провідними у людських взаєминах – гуманістичні ідеали любові, злагоди, миру. Саме цими роботами було започатковано наукове обґрунтування гуманістичної філософської думки в Україні.

На думку Я. Стратія, в розвитку гуманізму у філософській думці України можна виділити три періоди: до середини XVI ст. – за аналогом з раннім італійським (суспільно-політична, етична та естетична проблематика); друга половина XVI ст. – поч. XVII ст. – розробка ранньогуманістичних ідей у поєднанні з реформаційними, патріотичний гуманістичний ідеал; друга половина XVII ст. – комплекс гуманістичних ідей. Водночас, дослідники історії філософії України відзначають, що з наростанням передренесансних тенденцій в українській філософській думці XIII–XV ст. було пов'язане утвердження більш життєрадісного, оптимістичного погляду на світ. “Природа людини почала оцінюватися як позитивна у своїх вроджених якостях, а відоме християнське положення про необхідність максимального обмеження людських тілесних потреб поступово трансформувалося у вимогу

природовідповідності, хоча під природою розумілася духовна сутність, “внутрішня людина”, безпосередньо (як тоді вважалося) пов’язана з надсвітним творцем” [3].

Пріоритет морально-етичних проблем визначає специфіку філософської концепції Григорія Сковороди як практичне втілення теоретичної філософії. Життя людини він розглядає як процес постійного духовного розвитку, що заснований на самопізнанні. Причому самопізнання у Сковороди, на відміну від західноєвропейського філософського розуміння, здійснюється не лише інтелектуальним шляхом, що веде до покращення навколишнього світу, а головним чином – як онтологічний процес духовного зростання особистості. Якщо недосконала людина звернена до зовнішнього: до радощів, задоволення своїх бажань, здобуття матеріальних благ, то поступово, шляхом самопізнання, вона виробляє спосіб життя, що відповідає її духовній природі. Самопізнання – засіб морального вдосконалення, бо пізнати себе – це знайти своє місце серед людей, виробити відповідний спосіб життя, основою якого є “сродна праця” як самоствердження людини. “Несродна” праця – джерело особистого нещастя людини і причина соціальних негараздів: “Делай то, к чему рожден, будь справедливый и миролюбный гражданин” [8, 261]. Концепція “сродної праці” в світлі сучасних напрямів реформування системи освіти набуває особливого значення в зв’язку з тим, що буття для Г. Сковороди є моральним діянням. Вчинкова справедливість – характерна риса видатного українського мислителя. Людська життєдіяльність, самоствердження є основою щастя і шляхом до досягнення в собі “іскри Божої”. Зауважимо, що заглиблення людини у сферу духовного, за Сковородою, протистоїть неприйнятній соціальній дійсності. Адже він осмислював час, у якому жив на “розгранні двох великих епох” (І. Франко), коли руйнувалися звичні форми суспільного життя. Це наближає позицію видатного філософа до нас, допомагає визначити місце педагогіки у суспільстві, яке переживає період переходу до нових політичних, соціальних, економічних та духовних засад.

Таким чином, спадщина Г. Сковороди найбільш повно і змістовно репрезентує ідею філософії серця, яка є традиційною для філософії гуманізму в Україні.

Важливо зазначити, що гуманістична віра в людину притаманна і філософським теоріям українських мислителів, які, проаналізувавши ідеї видатних філософів І. Канта, Ф. Гегеля, продовжили традиції української філософії щодо духовності людини, на протигагу теоріям, які обстоювали матеріалістичні принципи і переносили соціальні та природничі закони на процеси розвитку особистості. Зокрема, ідеї антропологічного матеріалізму М. Чернишевського були піддані критиці українським філософом П. Юркевичем, який заперечував спроби вивести феномен духовного з фізіологічного і обґрунтував внутрішню сутність етики морального обов’язку. П. Юркевич продовжив традиційну для українських філософів ідею верховенства праведності над розумністю, стверджуючи, що носієм власне людського є Серце. Воно – центр усякого духовного життя, глибинна основа людської природи і морально-духовне джерело діяльності душі [8].

Спрямованість до людини, інтерес до її внутрішнього світу, нерозривність теоретичних пошуків з життєвою практикою, надання моральному чиннику переваги над інтелектуальним (“панморалізм”) у постійному спрямуванні до досягнення сенсу людського буття – визначні риси філософської думки, які пов’язані з головними проблемами педагогіки, перш за все, із завданнями виховання. Тому важливо підкреслити, що філософське поняття гуманізму включає комплекс всіх чеснот, які людство впродовж свого розвитку прийняло як найважливіші загальнолюдські цінності: свободу, право кожного на вільний розвиток, людинолюбство, гідність людини, милосердя та ін.

Звертаючись до розвитку гуманістичної традиції в історії української філософії, слід відзначити, що для неї характерним є гуманітарний гуманізм натомість гуманізму технократичного характеру. Для останнього притаманна спрямованість лише на власне благо людини, ствердження і оспівування власної самобутності. С. Л. Франк називає цей напрям “культу героїчного шаленства людини, яка усвідомила себе земним богом” [10, 228]. Технократичне мислення привело до руйнування гармонії людини і світу, порушило взаємодію її з природою, а відтак – обернулося антигуманними проявами. “Суттєвою особливістю технократичного мислення є погляд на людину як на навчальний програмований компонент системи, як на об’єкт найрізноманітніших маніпуляцій, а не як на особистість, для якої

характерна не лише самодіяльність, а й свобода по відношенню до можливого простору діяльності”, – відзначає В. П. Зінченко [4].

Натомість змістом “гуманітарного гуманізму” є осмислення проблем, які відносяться до категорії “вічних”, з позицій минулого і орієнтацією в майбутнє, і з розумінням того, як вони сприймалися людьми різних народів, культур, епох. За М. К. Мамардашвілі, це “система координування, відтворення і трансляції певних умінь, досвіду, знань, яким даний людський вимір, вірніше, вимірність по-людськи можливого” [4, 123]. Цей рівень гуманізму породжує гуманність, тобто “виявлення у позиції людини принципу гуманізму, як способу існування, реалізуючи який людина орієнтується на повноту людського буття, стаючи цілісним суб’єктом життєдіяльності, основною цінністю і суттю якої є гармонізація свого існування з контекстом буття інших людей” [4, 124]. Підкреслимо: йдеться про цінності кожної людини як одного з проявів багатоманітності людської сутності і водночас – про рух до цілісності особистості “при співвіднесенні блага людства з благом конкретної людини”.

Розглядаючи філософську картину гуманізму в цілому, можна констатувати розвиток гуманістичних смислів як у широкому соціальному значенні – з метою виживання людства, – так і у науковому філософському розумінні – як світогляду людини. Історичні перетворення гуманізму, як соціокультурного феномену, дають підстави визначити його пріоритетні положення:

- обґрунтування зв’язку людини, природи, Космосу і відповідно – значення формування планетарної свідомості та загальнолюдської культури;
- усвідомлення самоцінності особистості людини як носія гуманістичних засад, її неповторності та творчої сутності;
- визнання свідомої творчої суті людини, цілі якої позитивно спрямовані на саморозвиток, гуманістичні перетворення оточуючого середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление. – М.: Наука, 1991. – 351 с.
2. Газман О. С. Гуманизм и свобода // Гуманизация воспитания в современных условиях. – М., 1995. – С. 3-13.
3. Горський В. І. Історія української філософії. – К.: Наукова думка, 1996. – С. 285.
4. Зінченко В. П. Мифы сознания и культура сознания // Вопросы психологии. – 1991. – ; 2. – С. 18-24.
5. Кэй Эллен. Век ребёнка. – М., 1905. – 121 с.
6. Котова И. Б., Шиянов Е. Н. Становление и развитие гуманистической педагогики. – Ростов-на-Дону, 1997. – 144 с.
7. Словарь по этике / Под ред. И. С. Кона. – М., 1983. – 445 с.
8. Огородник І. В, Огородник В. В. Історія філософської думки в Україні. – К., 1999. – 543 с.
9. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
10. Франк С. Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с.

Одержано редакцією 14.03.2001

УДК: 370. 013

О. В. КИРИЧУК

ДУХОВНО-КАТАРСИЧНА АКТИВНІСТЬ ВИХОВАНЦЯ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

1. Людство на рубежі ХХІ ст. вступає в нову технологічну еру, що пов'язана із сучасним етапом науково-технічного прогресу, який активно впливає на людей та розвиток особи. Науково-технічна революція, примножуючи можливості людини в освоєнні планети та космосу, створенні матеріальних благ, несе разом з тим багато негативних явищ:
 - посилення технократизму та бездуховності, нестабільності життя;
 - руйнування звичних світоглядних настанов і моральних орієнтирів;
 - соціальні та екологічні катаклізми;

ЗМІСТ

Переднє слово	3
Поніманська Т. І. Гуманізм і виховання (Філософсько-педагогічний аспект)	4
Киричук О. В. Духовно-катарсична активність виховання як показник ефективності педагогічної системи освітнього закладу	8
Дем'янюк Т. Д. Формування духовної культури учнівської молоді в системі шкільної освіти і виховання	14
Бех І. Д. Сучасна парадигма виховання в умовах позашкільного закладу	17
Тимощук Н. С. Вихователь і вихованець в умовах особистісно орієнтованих виховних технологій	19
Петренко В. В. Впровадження інноваційних технологій національно-патріотичного виховання учнів у сучасній школі: психодіагностичний аспект	26
Дацун О. В. Шляхи впровадження національного виховання у навчальний процес вищих медичних навчальних закладів I-II рівнів акредитації	31
Рабченюк Т. С. Педагогічне керівництво розвитком учнівського самоврядування	34
Березяк І. І. Самовдосконалення як важливий фактор формування особистості підлітка	40
Рощенко А. М. Адаптація студентів-першокурсників до навчання і виховання в закладах освіти	45
Середович В. В. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва	52
Терешко Л. В. Проблема мовленнєвої активності дітей дошкільного віку у процесі пізнавальної діяльності	59
Науменко Р. А. Інноваційні процеси у позашкільному закладі відповідно до Закону України “Про позашкільну освіту”	62
Первушевська І. О. Організаційно-педагогічні умови інноваційної діяльності в позашкільному закладі нового типу	64
Жевага С. І. Спільна діяльність сім'ї та школи з фізичного виховання підлітків	70
Черній А. Л. Перспективні форми і методи вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів	74
Павелків О. М. Формування інтересу старшокласників до професій як психолого-педагогічна проблема	77
Романчук В. А. Сучасні проблеми підготовки старшокласників до вибору майбутньої професії	82
Гриценко Л. О. Формування національно-духовної культури студентів при вивченні народних художніх ремесел	85
Федорченко Т. Є. Формування духовної культури неповнолітніх – провідний первентивний фактор в освітньо-виховному процесі	89
Дупак Н. В. До проблеми підготовки вчителів праці	94
Титаренко В. П., Чорнусь Т. М. Національно-культурні традиції плетіння у навчально-виховному процесі майбутніх вчителів	99
Цвірова Т. Д. Формування творчої особистості у клубі по роботі з дітьми та дорослими “Ровесник”	103
Янцур М. С. Особливості профорієнтаційної роботи з учнями у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті	106
Карпенчук С. Г. Сутність педагогічної технології	112
Петренко О. Б. Творче використання досвіду В.Сухомлинського в сучасній сімейно-родинній і шкільній практиці	118
Наумчук Г. І. Основні завдання та зміст національного виховання дітей в сім'ї	125
Тюска В. Б. З історії розвитку клубної діяльності: педагогічний контекст	127
Бричок С. В. Специфіка виховного процесу у церковнопарафіяльній школі: екскурс в історію	133
Дичківська І. М. Взаємодія індивідуально-особистісного та соціально-релевантного у педагогіці общинності	136
Козяр М. М. Вплив міжпредметних зв'язків вищої математики, обчислювальної	141

техніки на засвоєння студентами знань з інженерної та машинної графіки	
Дем'янюк Т. Д. Модифікація змісту, форм і методів позашкільної освіти в умовах дослідно-експериментальної роботи	144
Белова С. А. Інноваційні технології ХХ ст. та антропософська педагогіка Р.Штейнера . .	148
Сойчук Р. Л. Диференціація навчального процесу у британських об'єднаних школах . . .	152
Новак О. В. Педагогічні умови засвоєння підлітками народних традицій, звичаїв, обрядів у процесі позаурочної діяльності	157
Тюльпа Т. М. Соціально-політичні передумови розвитку естетичного виховання школярів України в 1917-1920 рр.	161
Пальчевський С. С. Методи інтенсивного вивчення іноземних мов І. Ю. Шехтера і Г. О. Китайгородської	164
Відомості про авторів	169

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Редактор Дем'янюк Т. Д.
Технічний редактор Курченко Н. Б.
Комп'ютерна верстка Бондар А. М.

Здано до набору 10.06.2001 р. Підписано до друку 29.06.2001 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 21,038. Обл. вид. арк. 21,652. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 17. — Рівне: РДГУ, 2001. — 173 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20